

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Lakiehdotus on selkeä ja riittävän yleisluontoinen. Kiitettävää on myös menettely, jolla lakiehdotusta on valmisteltu. Se, että jo ennen valmistelutyön aloittamista annettiin eri toimijoille tilaisuus lausua uudistuksessa esille otettavista kysymyksistä, näkyy Espoon käräjäoikeuden mielestä selvästi positiivisesti lakiesityksessä. Monet käytännön asiat, joihin käräjäoikeustasolla on toivottu lain tasoista sääntelyä ja parannusta, on esityksessä huomioitu. Lakiesityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa on useassa kohdassa tuotu esiin juuri niitä seikkoja, joihin oikeuskäytännössä ja alioikeuden käytännön työssä törmää, kuten vanhempien yhteistyökyvyn korostaminen, vanhemmuuden erottaminen parisuhteen ristiriidoista ja lapsen kehitysvaiheiden huomioon ottaminen ratkaisua tehtäessä. Jotkin perusteluihin kirjatut seikat kuten vuoroasumisen osalta esitetty 40 prosentin edellytys, olisi hyvä kirjata lakitekstiin. Monet ehdotuksessa esitettävät asiat on jo huomioitu tuomioistuinikäytännössä

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Positiivista on, että vanhempien velvoitteet vaalia lapselle tärkeitä ihmissuhteita kirjataan lakiin. Yhteiskunnan ja ihmissuhdeverkostojen monimutkaistuessa on hyvä, että lakiuudistuksessa on huomioitu myös muut lapsille läheiset henkilöt kuin biologiset vanhemmat. Käytännön työssä tapaamisoikeutta hakevan lapselle läheiseksi itsensä määrittelevän henkilön hakemusta jouduttaneen useinkin täydennyttämään, jotta perusteet lain edellyttämälle läheisyydelle saadaan selvitettyä. Myös siitä on huolehdittava, kuten lakiesityksessä on tuotu esiin, että lapselle haitallinen yhteydenpito läheiseen henkilöön voidaan tietyissä tapauksissa katkaista. Täytyy myös muistaa, että yhteydenpito ja tapaamisoikeus eri ihmisiin ei saa muodostua lapselle raskaaksi aikataulutetuksi velvoitteeksi.

Asenteiden ja yleisen suhtautumisen kannalta on merkitystä, että lapsen oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen tuodaan lain tasolla esille todeten, että lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta ja myös huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. On hyvä, että

henkisen väkivallan haitallisuus nostetaan näkyviin ja että paitsi vieraannuttaminen myös tapaamisoikeuden käyttämättä jättäminen mainitaan esimerkkeinä.

Juridiset käsitteet kuten tapaamisoikeus voivat olla vanhemmille tunnetasolla vaikea asia tilanteessa, jossa lapsella ja vanhemmalla on hyvin läheinen suhde ja vanhempi on yhteiselämän aikana osallistunut lapsen elämään tasaveroisesti toisen vanhemman kanssa. Se, että tapaamisoikeuden käsitettä on avattu todeten, että lapsi saa ajoittain olla toisen vanhempansa luona, antaa kielellisesti suppeaan ja kylmähkään termiin ”tapaamisoikeus” uutta, sitä paremmin kuvaavaa merkitystä. Vanhemmalle on usein tunnetasolla hyvin tärkeää, ettei häntä kutsuta etävanhemmaksi tai tapaavaksi vanhemmaksi. Tärkeää on, että tapaamisoikeuden osalta laissa on huomioitu myös tilanteet, joissa läheistä suhdetta toiseen vanhempaan ei vielä ole, vaan sitä ollaan vasta luomassa.

Käsite huoltajuus on yhtäältä juridisena ja toisaalta yleiskielen terminä ymmärrettävistä syistä ollut vanhemmille epäselvä, minkä vuoksi on hyvä, että huoltajan tehtäviä on esimerkinomaisesti lueteltu.

Käytännön työssä on joskus osoittautunut vaikeaksi arvioida, onko se, mitä ja miten vanhempi on lapselle kertonut vanhempien lasta koskevista erimielisyyksistä, tehty lapsen edun mukaisesti. Kun lapsen osallisuuden ja hänen kuulemisensa merkitys on kasvanut, on luonnollista, että myös vanhempien tiedottamisvelvollisuudesta on otettu lakiin maininta. Käytännössä vanhempien on kuitenkin usein vaikea tietää, miten se tulisi tehdä. Vaikeissa riitatapauksissa sama ongelma liittyy lapsen mielipiteen ja toivomusten huomioimiseen päätöstä tehtäessä. Joskus vanhemmilla on miltei vastakkaiset käsitykset lapsen toiveista ja mielipiteistä. Mutta lain säännöksiä arvioitaessa ei luonnollisesti voi pohtia vain vaikeimpia riitatapauksia, vaan muistettava, että lain on tarkoitus ohjata kaikkien eroavien vanhempien toimintaa ja ratkaisuja lastensa suhteen. Vaikka mitään sanktiota toisesta vanhemmasta kielteisesti puhuvalle vanhemmalle ei voidakaan asettaa, silti on periaatteen tasolla tärkeää todeta tällainen menettely kielletyksi ja lasta vahingoittavaksi.

Vaikka lapsen asuinpaikan muuttaminen edellyttää yhteishuoltajina toimivien vanhempien yhteistä päätöstä, käytännön elämässä usein näin ei ole. On hyvä, että lakiehdotuksessa on esitetty velvollisuutta ilmoittaa aiotusta muutosta. Vaikka ilmoituksen laiminlyönnistä ei voi määrätä seuraamusta, lakiin kirjattuna tämä kuitenkin korostaa sitä, että lapsen kanssa asuvalla vanhemmalla ei ole oikeutta toimia asiassa omavaltaisesti, informoimatta toista vanhempaa muuttoaikeistaan. Vanhempien tasaveroisen aseman kannalta on hyvä, että perusteluissa on erikseen todettu ilmoitusvelvollisuuden koskevan molempia vanhempia.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

On hyvä, että lakiehdotuksessa on kirjattu isyyden kumoamisen vaikutukset eri tilanteissa. On kuitenkin huomioitava, että isä, jonka isyys on kumottu, on saattanut olla lapsen sosiaalinen vanhempi, jolloin saattaa ilmetä tarve pohtia tapaamisoikeuden vahvistamista lapselle häneen.

Myös tietojensaantioikeus on käytännön työssä todettu yhdeksi hyväksi keinoksi säilyttää huollosta erotetun vanhemman mahdollisuus pysyä mukana lapsensa elämässä ja saada siitä tietoja. Tietojensaantioikeus tulisi käräjäoikeuden käsityksen mukaan kirjata muotoon ”huoltajalle kuuluva oikeus saada salassa pidettäviä lasta koskevia tietoja”. Oikeuskäytännössä tietojensaantioikeus pääsääntöisesti annetaankin huollosta erotetulle vanhemmalle. Tietojensaantioikeuden nimenomainen kirjaaminen lakiin on hyvä asia.

On ymmärrettävää, että vanhemmalle on psykologisesti tärkeää säilyä lapsensa juridisena huoltajana. Tehtävänjakomääräys on osoittautunut käytännössä tärkeäksi välineeksi asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Tapauksissa, joissa lapsen edun mukaista on, että toinen huoltaja päättää mahdollisesti suurimmasta osasta huoltoon liittyviä asioita, huolto voi kuitenkin säilyä yhteisenä joiltakin osin. On perusteltua, että myös sosiaalitoimi voi jatkossa vahvistaa tehtävänjakomääräyksiin jaetun huoltosopimuksen.

Käytännön työssä on koettu ongelmalliseksi, että lapsi voi olla kirjoilla vain toisen vanhemman luona, vaikka vanhemmat eivät halua määritellä toista lähivanhemmaksi ja toista tapaavaksi vanhemmaksi. Joskus kirjoilla oloa koskeva kysymys muodostuu sovittelussa kaikkein vaikeimmaksi asiaksi sopia, vaikka lapsen luonapidosta ja sen rytmistä on päästy yksimielisyyteen. Käräjäoikeus pitää vuoroasumisen ja sen määrittelyn sääntelemistä laissa hyvänä ratkaisuna. Toivottavaa kuitenkin on, ettei vuoroasumisen määrittelystä tule joissakin tapauksissa erilaisin laskutoimituksin oikeudenkäynnissä ratkottavaa asiaa. Vuoroasumisen edellytyksenä lienee edelleen vanhempien kyky ja halu hyvään yhteistyövanhemmuuteen. Koska kirjoilla olo jää edelleen mahdolliseksi vain toisen vanhemman luo, siihen liittyvät riitaisuudet valitettavasti toistaiseksi säilyvät. Toivottavaa on, että tulevaisuudessa myös tämä ongelma saataisiin ratkaistuksi muualla lainsäädännössä, ilmeisesti kotikuntalain mahdollisessa uudistuksessa. Koska lapsiasiassa tuomioistuimien ei ole sidottu asianosaisten esittämiin vaatimuksiin, vuoroasumisenkin voinee määrätä viran puolesta, jos edellytykset siihen täyttyvät.

Se, että lakiesityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa on tuotu esiin pienen lapsen kehitysvaiheiden erityinen huomioiminen ja myös kunkin lapsen yksilöllisten taipumusten ja tarpeiden huomioiminen erityisesti vuoroasumisratkaisua pohdittaessa, on hyvä. Erityisesti kun kysymys on vanhemmista, jotka kumpikin kykenevät hyvään lähivanhemmuuteen, oikeudenkäynnissä nousee usein esille kysymys vanhempien tasa-arvosta ja tasapuolisesta kohtelusta. Lapsen oikeus turvalliseen ja vakaaseen henkiseen kasvuun on kuitenkin aina ensisijainen arvo asian ratkaisua harkittaessa. Vanhempien hyvän yhteistyökyvyn merkitystä vuoroasumisratkaisuihin on lakiesityksen perusteluissa asianmukaisesti korostettu.

Lapsen edun mukaista on, että tapaamisoikeus on mahdollinen myös vuoroasumisen sisällä. Teknisesti tällaisista päätöslauselmista voi kuitenkin olla vaikea saada selkeitä ja helposti ymmärrettäviä siten, että lapsi itsekin hahmottaa elämäänsä.

Vaikka voimassa olevassa laissa ei ole ollut säännöksiä tapaamiseen liittyvien kuljettamiskulujen korvaamisesta, käytännössä niistä on kuitenkin joskus määrätty päätöksissä. Joskus kulut voivat olla huomattavat ja voi olla tarpeen jakaa kuluja vanhempien kesken. Käräjäoikeus pitää hyvänä, että esityksessä on lähdetty siitä, että esimerkiksi tilanteissa, joissa lähivanhempi on toisen vastustuksesta huolimatta muuttanut niin kauas, että tapaamiskustannukset muodostuvat suuriksi, lähivanhempi voidaan velvoittaa vastaamaan niistä kokonaan tai osaksi. Tämä voi osaltaan vaikuttaa siihen, miten vanhemmat toimivat vastaisuudessa muuttoon liittyvissä tilanteissa.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

14 § 4 momenttiin tulisi nähdäksemme lisätä, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä on mahdollista esittää vaatimus paitsi elatusavusta myös koulutusavustuksesta.

Se, että sopimuksen tai päätöksen muuttamiskynnystä on korotettu, on positiivinen asia. Erittäin hyvä ratkaisu on se, että tuomioistuimien voi hylätä hakemuksen kirjallisessa menettelyssä mahdollisesti jo varaamatta toiselle osapuolelle tilaisuutta tulla kuulluksi. Tämä menettely tulisi koskemaan vain niitä yksittäistapauksia, joissa sama asia laitetaan vireille yhä uudelleen ja uudelleen. Nämä tapaukset kuormittavat yleensä huomattavasti toista vanhempaa ja vaativat viranomaisilta paljon resursseja. Lapsi, jota menettely koskee, joutuu pahimmassa tapauksessa elämään vuosia kuormittavassa tilanteessa ja häneltä mahdollisesti jää saamatta tarvitsemansa terapia- tai muu erityistuki.

Lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat on jo nyt laissa määrätty kiireellisesti käsiteltäviksi. Se, ettei asia tästä huolimatta tule riittävän nopeasti istuntokäsittelyyn, voi johtua joko tuomarin ruuhkautuneesta työtilanteesta tai lapsiasioihin erikoistuneiden asianajajien aikatauluista. Ehdotettu määräajan asettaminen väliaikaismääräysvaatimuksen sisältävien hakemusten osalta muodostaa riskin siitä, että väliaikaismääräysvaatimuksia aletaan esittää vielä nykyistäkin enemmän eli käytännössä säännönmukaisesti. Toisaalta määräaika saattaa aiheuttaa sen, että lain kirjaimen täyttämiseksi järjestetään ”pakollinen” valmisteluistunto, jossa asia ei kuitenkaan todellisuudessa vielä etene. Jotta lapsia koskevien asioiden käsittelyn joutuisuus voidaan varmistaa, tulee huolehtia siitä, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita käsitteleviä tuomareita on tarpeeksi ja että he ovat riittävästi koulutautuneita ja motivoituneita.

Lapsen osallisuuden lisääminen on käräjäoikeuden näkemyksen mukaan huomioitu lakiesityksessä hyvin. Nykyisen lainsäädännön perusteella Suomi ei nähdäksemme kaikilta osin täytä YK:n

lapsikonvention suosituksia. Lapsen kuuleminen ei kuitenkaan ole yksiselitteinen asia. Kuten lakiesityksessäkkin on katsottu, lapsen kuuleminen istunnossa vanhempien ja näiden avustajien läsnä ollessa ei ole lapsen edun mukaista, koska lapset ovat usein vaikeassa lojaliteettiristiriidassa vanhempiensa välissä. Asiantuntija-avustajan käyttäminen mukana lapsen kanssa keskusteltaessa joissakin tapauksissa on mielestämme hyvä ajatus. Asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovitteluissa asiantuntijan panos on osoittautunut merkittäväksi. Asiantuntijan osallistuminen mahdollistaa lapsen laadukkaamman kuulemisen ja tämän lisäksi lisää oikeusturvaa, kun tuomari kuulis lasta yhdessä työparin kanssa. Kuten perusteluissa on todettukin, lapselle tulee kuulemisen yhteydessä kertoa, että hänen kertomuksensa sisältö kerrotaan vanhemmille. Lapsen kannalta voi olla hankalaa, jos hänen kuulemisensa tallennettaisiin ja vanhemmat saisivat sen kuultavakseen. Joka tapauksessa lapsen tulee saada tieto siitä, ettei päätöksenteko asiassa ole hänen vastuullaan.

Espoon kärjäoikeus asettaa olosuhdeselvityspyynnössä jo nykyisinkin aina määräajan, joka noudattaa sosiaalitoimen kanssa yhdessä sovittua aikataulutusta. Kyse on pitkälti sosiaalitoimen resursseista, joihin tuomioistuin ei voi vaikuttaa. Täysimittaisen laadukkaan olosuhdeselvityksen laatiminen edellyttää riittävästi aikaa. Perheiden kannalta kuitenkin olisi tärkeää, että selvitystyö alkaisi mahdollisimman pian sen jälkeen, kun olosuhdeselvitystä on pyydetty. Näin ollen voisi olla perusteltua määrätä aika, jonka kuluessa selvitystyöhön tulee ryhtyä. Olosuhdeselvitystyötä tulisi lisäksi kehittää siten, että koko maassa olisi yhtenäinen rakenne olosuhdeselvitystyölle, selvityksen rakenteelle ja selvittäjät olisivat koulutettuja.

Kärjäoikeudessa on herättänyt jonkin verran hämmennystä selvityksentekijän erityinen asema kuultavana häntä kuultaessa tuomioistuimessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaan tuomioistuimessa voidaan kuulla vain asianosaista todistelutarkoituksessa, todistajaa tai asiantuntijaa. Mikäli tarkoituksena on, että kuultavan ominaisuudessa selvityksentekijä on paikalla koko oikeudenkäynnin ajan ja saa siten tietoonsa koko oikeudenkäyntimateriaalin, hänen näkökantansa lapsen edun esiintuojana voi olla tärkeä. Oikeudenkäynteihin laajasti osallistuminen vie selvityksentekijöiltä resursseja, mikä tulee huomioida kunnissa, etteivät selvitysten valmistumisajat ja sen myötä oikeudenkäynnit pitene.

Asioiden hoitoa nopeuttaa, jos kärjäoikeus voi jatkossa pyytää tietoja myös suoraan poliisilta tai terveydenhoitoviranomaisilta. Sosiaalitoimen mukaan joskus on ollut ongelmana hitaus tietojen saannissa poliisilta. Tämä ongelma poistunee, kun kärjäoikeus voi kiireellisissä tapauksissa kääntyä itse suoraan poliisiin tai terveystoimen puoleen.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Kärjäoikeus pitää hyvänä, että asiantuntija-avustajia voitaisiin käyttää apuna lapsen kuulemisessa. Heidän asiantuntemuksellaan on sovitteluissa ollut suuri merkitys vanhemmille ja se on edesauttanut lapsen edun mukaisten sopimusten syntymistä. Koska tehtävä oikeudenkäyntien

yhteydessä tulee todennäköisesti lisäämään asiantuntija-avustajien tehtäviä, on samalla varmistuttava siitä, että koulutettuja asiantuntija-avustajia on riittävästi tarjolla tuomioistuinsovitteluun.

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Ei lausuttavaa.

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Ei lausuttavaa.

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

Tulevaisuudessa tehtäviä uudistuksia silmällä pitäen kärjäoikeus haluaa tuoda esiin täytäntöönpanoasioihin liittyviä uudistustarpeita. Kärjäoikeudessa tulee toistuvasti esille ongelmien suhteen, että samaan aikaan on vireillä perusteriita ja täytäntöönpanoriita. Lain nimenomaisen säännöksen perusteella asiat on pidettävä erillään. Vaikka prosesseissa on kysymys eri asioista, niiden jakamista eri käsittelijöille ei aina voi pitää perheen kannalta järkevänä. Tarvittaessa tulisi olla mahdollista yhdistää asioiden käsittely samalle tuomarille.

Lapsen tahdon huomioon ottamisen osalta lakiesityksessä on avattu sitä, kuinka mielipiteen merkitystä tulisi arvioida. On hyvä, että täytäntöönpanoasioissa lapsen mielipiteen painoarvoa punnitaan samoin kriteerein kuin perusteasioiden kohdalla. Lakiesityksessä on lapsen perustellun mielipiteen osalta todettu samat edellytykset, jotka alan kirjallisuudessa on esitetty ja jotka ovat vakiintuneet oikeuskäytäntöön.

Laki lapsen elatuksesta

Käytännön työssä myös elatusavusta on annettu väliaikaismääräyksiä, vaikka asiaa ei ole lain-säädännössä suoranaisesti säännelty. On hyvä, että tämäkin asia korjaantuu ja lakiin lisätään säännös väliaikaismääräyksestä myös elatusavusta. Kärjäoikeus pitää oikeana ratkaisuna sitä, että vastapuolta kuulematta elatusavusta ei olisi mahdollista antaa väliaikaista määräystä.

Laissa, eikä ainoastaan esitöissä, tulisi todeta, että myös elatusapuvaatimus käsitellään hakemusasioiden käsittelystä säädettyssä järjestyksessä ja on siten elatusavunkin osalta ratkaistavissa päätöksellä, eikä yksipuolisella tuomiolla.

Koska elatusapua koskeva oikeusministeriön ohje ei ole lain tasoinen tuomioistuimia velvoittava säädös, siihen viittaaminen lain esitöissä ei tunnu luontevalta.

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa

Viittaus lapsen mielipiteen huomioimiseen selkeyttää ja korostaa sitä, että kaikissa, myös sovintoon päättyvissä asioissa lapsen omat toivomukset ja mielipide tulee selvittää, mikäli mahdollista. Tuomioistuimen tulee osaltaan viran puolesta varmistua siitä, että sovinnollisessa tilanteessa vanhemmat ovat näin toimineet.

Oikeudenkäymiskaari

Ehdotus siitä, että oikeuspaikka kaikkien sisarusten osalta riippumatta heidän asuinpaikastaan, on sama, on tärkeä muutos. Käytännön työssä on ollut tilanteita, joissa lapset ovat olleet kirjoilla siten, että saman perheen asioita olisi tullut käsitellä kahdessa eri tuomioistuimessa, mikä ei missään mielessä ole tarkoituksenmukainen ratkaisu.

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

-

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

-

Saunanoja Olli

Espoon kärjäoikeus - Lausunnon on valmistellut lapsiasioiden vastuutuomari Pia Hansson-Anttonen yhteistyössä lapsiasioita käsittelevien muiden tuomareiden kanssa.